

Slovenské filozofické združenie pri SAV

Myslieť inak – iné v myslení

zborník vedeckých príspevkov

Sabína Gáliková Tolnaiová – Ondrej Marchevský – Peter Kyslan (eds.)

Bratislava 2021

OBSAH

ÚVOD (editori)	7
PRÍHOVORY PREDNESENÉ PRI PRÍLEŽITOSTI OTVORENIA VI. SLOVENSKEHO FILOZOFICKÉHO KONGRESU	
PRÍHOVOR PREDSEDNÍČKY SLOVENSKEHO FILOZOFICKÉHO ZDRUŽENIA PRI SAV	11
PRÍHOVOR RIADITEĽA FILOZOFICKÉHO ÚSTAVU SAV	15
HERETICI, IRONICI, VIZIONÁRI A „TERRA INCOGNITA“: „INÉ“ FILOZOFICKÉ REFLEXIE, IDEY A OSOBNOSTI V DEJINÁCH	
MYTOLÓGIA AKO PROTOFILOZOFIA <i>Štefan Šrobár</i>	19
INOVÁTOR SÓKRATÉS ALEBO NOVÁ INTERPRETÁCIA KOSMU V SÓKRATOVSKÉJ FILOZOFII <i>Zuzana Zelinová</i>	23
ALGIS UŽAVINY O VZŤAHU NOVOPLATONIZMU A TEURGIE <i>Mária Mičaninová</i>	34
ABSOLÚTNY POHYB – ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA KLASICKEJ ČÍNSKEJ METAFYZICKEJ INAKOSTI V PROTIKLADE K EURÓPSKYM METAFYZICKÝM PREDSTAVÁM O PODSTATE BYTIA <i>Marina Čarnogurská</i>	45
ÚVAHY O ROZUMNOSTI A O DOBRE V PREDSTAVE VILJAMA OCKHAMA <i>Rastislav Nemec</i>	63
NOVÁ KOZMOLÓGIA V RANOM NOVOVEKU. HELIOCENTRIZMUS A ZDRAVÝ ROZUM <i>Štefan Zolcer</i>	72

Zborník zo VI. slovenského filozofického kongresu
Myslieť inak – iné v myslení
s medzinárodnou účasťou konaného online 21. – 23. 10. 2020.

Editori: PhDr. Sabína Gáliková Tolnaiová, PhD.
doc. Mgr. Ondrej Marchevský, PhD.
Mgr. Peter Kyslan, PhD.

Recenzenti: prof. PhDr. Eugen Andreánsky, PhD.
prof. PhDr. Slavomír Gálik, PhD.

Obálka: Mgr. Peter Kyslan, PhD.
Technická redakcia: Mgr. Peter Kyslan, PhD.
Jazyková úprava: autori príspevkov

Vydavateľ: Slovenské filozofické združenie pri SAV, Bratislava
Tlač: Tlačiareň svidnická, s. r. o. Svidník

ISBN 978-80-973092-6-8
EAN 9788097309268

K JUBILEU KANTA INAK ALEBO KANT „NA HRANICI“ SYMBOLIZMU A. BELÉHO <i>Ondrej Marchevský</i>	83	UMENIE ŽIVOTA AKO ESTETIKA INAKOSTI <i>Lukáš Švihura</i>	197
MYSLET JINAK REČ <i>Adam Vostárek</i>	95	„INÉ“, „INAKOSŤ“ A „MYSLIET INAK“ V KONTEXTE AKTUÁLNYCH VEDECKÝCH, SOCIÁLNYCH, MORÁLNYCH A ENVIRONMENTÁLNYCH PROBLÉMOV PROBLÉMY A HRANICE NATURALIZMU <i>Juraj Popovič</i>	210
FRÉDÉRIC BASTIAT – WIELKI IRONISTA <i>Dariusz Jurus</i>	105	PROBLEMATIKA ANTROPOCÉNU V DVOCH VÝZNAMOVÝCH ROVINÁCH <i>Katarína Podušelová</i>	221
HEREZE JINAKOSTI, JINAKOST HEREZE. LADISLAV KLÍMA <i>Jakub Chavalka</i>	117	ENVIRONMENTÁLNE MYSLENIE A MEDIALIZÁCIA ENVIRONMENTÁLNYCH PROBLÉMOV V KONTEXTE HINDUIZMU <i>Juraj Skačan</i>	229
KE 115. VÝROČÍ VOLNÉ MYŠLENKY U NÁS <i>Radek Holodňák</i>	129	KRITICKÁ REFLEXIA TRANSHUMANISTICKÝCH VÍZIÍ BIOCHEMICKÉHO VYLEPŠOVANIA ČLOVEKA S DÔRAZOM NA PROBLEMATIKU ŠŤASTIA A LÁSKY <i>Zlatica Plašienková – Martin Farbák – Tatiana Kovaleva</i>	243
FENOMENOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ VÝSKUMU NUDY AKO NALADENOSTI <i>Daniela Kováčová</i>	141	UČIŤ FILOZOFIU A UČIŤ FILOZOFIOU: K STARONOVÉMU PROBLÉMU ÚLOHY FILOZOFOV, UČIŤ INAK“ CIOLKOVSKIJ A FJODOROV: FILOZOF AKO UČITEĽ, PRIATEĽ A UTEŠITEĽ <i>Peter Neznik</i>	260
JAZYKOVÝ RELATIVIZMUS A FILOZOFIA <i>Marek Mikušiak</i>	147	FILOZOFIA KONKORDANCIE V ČASOCH NEVZDELANOSTI <i>Peter Rusnák</i>	272
OD INÉHO K CELKOM INÉMU. K FILOZOFII ALTERITY <i>Jozef Sivák</i>	161	VZDELÁVANIE ORIENTOvané NA ZÍSKAVANIE KOMPETENCIÍ V REFLEXII FILOZOFIE VÝCHOVY K CNOSTI <i>Andrea Blaščiková</i>	283
GLOBALIZÁCIA AKO FORMA ODHALOVANIA INAKOSTI. KU WALDENFELSOVEJ FENOMENOLOGII CUDZIEHO A JEJ ODKAZU PRE SÚČASNOSŤ <i>Andrea Balážová</i>	178		
NEPRIATEĽ AKO RADIKÁLNE „INÝ“: POLITICKÉ A EXISTENCIÁLNE SPÔSOBY OBMEDZENIA NEPRIATEĽSTVA <i>Peter Šajda</i>	189		

VÁŽENÍ ČITATELIA,

zborník *Myslieť inak – iné v myslení* nesie rovnomenný názov VI. slovenského filozofického kongresu, ktorý sa uskutočnil s medzinárodnou účasťou formou online v dňoch 21. – 23. októbra 2020. Hlavní organizátori kongresu - SFZ pri SAV v spolupráci s FÚ SAV v Bratislave, zvolili online formu v histórii slovenských filozofických kongresov po prvýkrát, a to s ohľadom na aktuálnu krízovú situáciu v súvislosti s pandemiou COVID 19.

Ako naznačuje názov kongresu, na priebehu ktorého participovali aj ďalší spoluorganizátori (Katedra filozofie UMB v Banskej Bystrici, Katedra filozofie a dejín filozofie UK v Bratislave, Katedra filozofie FF UKF v Nitre, Inštitút filozofie FF PU v Prešove a Katedra filozofie UCM v Trnave), bol zameraný na ideu možnosti či schopnosti (filozofie) „myslieť inak“ a „iné v myslení“, a to osobitne (o. i.) práve v kontexte dnešnej doby. V intenciách tohto ideového zamerania na kongres prijali pozvanie a vystúpili so svojou plenárnou prednáškou piati zahraniční a dvaja domáci hostia: *prof. Peter Singer* (Princeton University), *prof. Andrey Vadimovich Smirnov* (Russian Academy of Sciences, Moscow), *prof. Dan Zahavi* (University of Copenhagen and University of Oxford), *prof. Georg Stenger* (University in Wien), *prof. Geir Sigurðsson* (University of Iceland), *prof. Miroslav Marcelli* (Univerzita Komenského v Bratislave), *prof. Tatiana Sedová* (Filozofický ústav SAV).

Aktívne príspevky, resp. prednášky a diskusie ďalších účastníkov kongresu odznegli v rámci jeho štyroch sekcií priebežne v troch utvorených zoom-miestnostiach. Sekcie boli zamerané na analýzu filozofických reflexií a interpretáciu „iných“ myšlienok, ktoré sa stali zlomovými v dejinách filozofie, aj tých, ktoré v nich zostali takmer nepovšimnuté, obchádzané, prípadne zabudnuté, či dokonca zakázané spolu s ich pôvodcami. Tiež takých, ktoré v nej predstavujú doteraz oblasť „terra incognita“ a pozývajú k dialógu (o. i.) medzi kultúrami (napr. Západu a Východu). Ďalej na reflexiu otázky diferenciácie, exteriority a „inakosti“ druhých, aj samotnej schopnosti „myslieť inak“ v kontexte našich aktuálnych vedeckých, sociálnych, morálnych a environmentálnych problémov. V neposlednom rade aj na staronový problém spoločenskej úlohy filozofov „učiť inak“. Časť z týchto príspevkov je publikovaná práve v zborníku *Myslieť inak – iné v myslení*. Boli v ňom rozdelené v intenciách svojho obsahu do 4 častí: 1. *Heretici, ironici, vizionári* a „terra incognita“; „iné“ filozofické reflexie, idey, a osobnosti v dejinách; 2. *Filozofia „iného“: druhý ako iný a cudzí, radikálna exteriorita* a diferenciacia; 3. „Iné“, „inakosť“ a „myslieť inak“ v kontexte aktuálnych vedeckých, sociálnych, morálnych a environmentálnych

vená, odôvodnená ani vysvetlená. Z môjho pohľadu sa teda Ellis vydáva na správnu cestu búrania nepotrebných či obmedzujúcich reštrikcií a redukcií, avšak zastáva kdesi na polceste. Z toho nevyplýva, že máme začať automaticky veriť v existenciu nejakých bizardných kozmológií, panteónov bohov alebo spleti okultných síl, a že vedecké žurnály sa majú premeniť na ezoterické časopisy. Znamená to ale, že keď nevieme, kde presne hranice prírody a metód poznávania sú - a nie je dôvod sebavedomo sa domnievať, že to už to vieme - tak si musíme dať veľký pozor na to, o čom prehlásime, že to stojí za týmito hranicami a nie je teda hodné vedeckého či mimovedeckého poznávania. Možno táto otvorenosť povedie k tomu, že pojmy, ktoré sú dnes vytesňované za brány vedeckého myslenia a chápané ako nadprírodné, budú jedného dňa rehabilitované ako prirodzené, zatiaľčo iné možno budú definitívne uznané ako neexistujúce na základe poznatkov, ktorými dnes ešte nedisponujeme práve preto, že sa hýbeme v príliš reštriktívnej a redukčnej koncepcii prírody.

Tento príspevok vznikol vďaka podpore z grantu APVV-18-0103 *Paradigmatické zmeny v nazeraní na vesmír a človeka z filozofickej, teologickej a fyzikálnej perspektívy*.

Literatúra

ELLIS, F. (2014): *God, Value and Nature*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Mgr. Juraj Popovič

Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava I
SK

email: juraj.popovic@gmail.com

PROBLEMATIKA ANTHROPOCÉNU V DVOCH VÝZNAMOVÝCH ROVINÁCH

PROBLEMS OF THE ANTHROPOCENE IN TWO LEVELS OF MEANING

Katarína Podušelová

Abstract: *The paper points out two levels of meaning of the term anthropocene, which is directly related to the human impact on the state of the global ecosystem. This influence is reflected on the one hand in the field of natural sciences, where the term anthropocene denotes a new stage in the geological history of the Earth. On the other hand, in the field of humanities, the concept of anthropocene has become the starting point for theoretical analyzes of the direct relationship between the environmental assumptions of the existence of civilization and human action, the consequences of which threaten these assumptions. In both approaches, man is considered to be the direct cause of changes in the Earth's ecosystem. The paper points out the importance of interconnection of the both two levels of meaning of the term anthropocene.*

Keywords: *anthropocene, human as a geophysical force, environmental crisis, environmental sustainability, environmental responsibility;*

Úvod

Zachytiť v súčasnosti komplikovaný vzťah človek – príroda bez toho, aby sme sa zamysleli nad dôsledkami, ktoré spôsobuje bezohľadné využívanie prírodného prostredia človekom nie je možné. Disharmóniu v tomto vzťahu zaznamenali nielen výskumy v oblasti prírodných vied, ale aj teoretická reflexia v oblasti humanitných a spoločenských vied. Odozva na zhoršujúce sa environmentálne podmienky na Zemi, ktoré vyústili až do environmentálnej krízy sa prejavuje v podobe množstva snáh nájsť spôsoby ako riešiť aktuálnu situáciu a jednou z nich sa stala aj potreba uchopenia tejto problematiky prostredníctvom pojmu *antropocén*¹. Pojem *antropocén* by mal pre-

¹ Pojem antropocén vznikol intuitívnym spojením slova *anthropos* (gr. άνθρωπος) človek

dovšetkým odrážať klimatické zmeny² antropogénneho charakteru, ktoré sú už natoľko viditeľné, že ich reflexia si vyžaduje bezodkladnú súčinnosť humanitných a prírodných vied.

Prečo dve významové roviny?

Predpokladom pre vznik pojmu *antropocén* bola zjednocujúca snaha zachytiť dlhodobú históriu interakcie človeka so životným prostredím a ústredná myšlienka negatívneho vplyvu človeka na stav planetárneho systému. Zároveň by mal byť pojem *antropocén* zjednocujúcim prvkom, ktorý vyplní určité jazykové vákuum v interdisciplinárnom diskurze. Na základe uvedených predpokladov sa pojem *antropocén* začal používať nielen v prírodných vedách, ale aj vo vedách humanitných a spoločenských avšak s určitými rozdielmi.

Na základe uvedeného je možné v pojme *antropocén* identifikovať dve významové roviny, ktoré reflektujú dva myšlienkové horizonty. Na jednej strane ide o horizont prírodovedeckého skúmania (geológia, biológia, fyzika, chémia), ktorý sa zameriava hlavne na stratigrafickú analýzu a fyzikálne javy planetárneho rozsahu spôsobené ľudskou činnosťou. Podľa J. Zalasiewicz a z tohto hľadiska *antropocén* považuje za interval dejín Zeme alebo stratigrafiu, a nie za históriu človeka (Zalasiewicz 2015). Na strane druhej je tu horizont humanitných a spoločenských vied (filozofia, politológia, etika, ekonómia, sociológia, atď.), ktorý sa zaoberá teoretickými analýzami ľudského konania vo svete a jeho dopadom na ekosystém Zeme. Problematickosť v oboch uvedených rovinách spôsobuje fakt, že ani v jednej oblasti ešte nie je pojem *antropocén* prísne zadefinovaný. Môžeme sa stretnúť s mnohými definíciami, napríklad: „*Antropocén* funguje ako geopripony *cén* – odvodená od slova „nový“ – „nedávny“, ktorá sa používa v názvoch označujúcich geologické epochy.

² Klimatické zmeny sa prejavujú vo forme narušenia klimatických cyklov. Okrem zmien prirodzeného charakteru dochádza k destabilizácii klimatických cyklov aj prostredníctvom vplyvu ľudskej činnosti, tzn. že ide o zmeny antropogénneho charakteru. K základným antropogénnym zmenám patria: zvyšovanie koncentrácie skleníkových plynov (hlavne CO₂) v atmosfére, ktoré vznikajú spalovaním fosilných palív, výrubom lesných porastov, poľnohospodárskou a priemyselnou výrobou a nakladaním s odpadom. Ich dôsledkom je skleníkový efekt, ktorý prispieva k javu globálneho otepľovania. Zmeny antropogénneho charakteru sa neprejavujú len extrémnymi výkyvmi počasia, znehodnotením ovzdušia a vodných zdrojov, ale majú dopad aj na zníženie biodiverzity a neposledným rade vytvárajú negatívne spätné väzby, ktoré majú vplyv na kvalitu ľudského života, tzn. že spôsobujú nielen zhoršenie ľudského zdravia, ale odrážajú sa aj vo forme politických, sociálnych a ekonomických konfliktov a krízach.

logická jednotka času, procesu a vrstiev“ (Subramanian 2019); „*Antropocén* je koncept, ktorý zachytáva trhlinu, medzeru v histórii Zeme, ktorá vznikla v dôsledku dopadu ľudskej činnosti na pozemský systém ako celok (Cruzten 2000). Koncept *antropocénu* však stále predstavuje len vedeckú hypotézu a nebol do dnešných dní prijatý ako oficiálna stratigrafická jednotka.

Vznik a vývoj pojmu *antropocén*

Ako uvádza W. Steffen v článku *The Anthropocene: conceptual and historical perspectives*, pojem *antropocén* môže vytvárať vo vedeckej terminológii dojem, že ide o neologizmus (Steffen 2011, 843). V skutočnosti jeho vytvorenie nebolo úplne náhodné a nové ako sa to často prezentuje. Skôr než sa začal pojem *antropocén* všeobecne používať³, prispel k jeho vzniku americký environmentálny novinár Andrew C. Revkin, ktorý vo svojej knihe *Global warming: understanding the forecast* (1992) uverejnil myšlienku postholocénnej éry, ktorú nazval *anthrocén*. Pojem *antropocén* používal už v 80. rokoch 20. storočia profesor biológie Eugene F. Stoermer. Až oficiálna požiadavka P. Cruztena na zmenu vo formálnom označovaní geologickej epochy⁴ z holocénu⁵ na *antropocén* viedla k širšiemu záujmu o jeho používanie. Od tohto momentu sa pojem *antropocén* začal objavovať nielen v teoretických reflexiách humanitných a spoločenských vied, ale aj v politických diskusiách⁶, v umení a literatúre.

Okrem uvedených snáh pomenovať a riešiť prebiehajúce environmentálne zmeny, ide predovšetkým o snahu uchopiť myšlienku priamej súvislosti medzi ľudskou aktivitou a zmenou environmentálnych podmienok na Zemi,

³ Všeobecne používanie pojmu a jeho popularizácia sa spája s rokom 2000, kedy Paul Cruzten na sympóziu Medzinárodného programu geosféry a biosféry (IGBP - The International Geosphere-Biosphere Programme) v Mexiku, prvýkrát vyslovil požiadavku jeho oficiálneho používania. Ešte v tom istom roku publikoval P. Cruzten a E. Stoermer článok *The „Anthropocene“* (2000).

⁴ História Zeme presahuje takmer 4,5 mld. rokov. Túto históriu mapujeme prostredníctvom výstavby geologického časového plánu a jeho jednotiek. V stratigrafii existujú rôzne spôsoby akými sa zisťujú jednotlivé obdobia. V prvom rade prostredníctvom stanovenia určitých udalostí alebo procesov a klasifikácie materiálov, ktoré tieto udalosti a procesy zachytili. Analýza zahŕňa fyzikálne aspekty nánosov – v rámci litostratigrafie, zisťovanie chemických stóp – chemostratigrafia a zachytávanie biologických stóp – biostratigrafia (Zalasiewicz 2015).

⁵ Pojem holocén („nedávny celok“) pre postglaciálnu geologickú epochu po prvý raz použil v roku 1833 Sir Charles Lyell. Uvedený pojem v roku 1885 schválil medzinárodný geologický kongres v Bologni (Cruzten 2000).

⁶ Generálny tajomník OSN Ban Ki-Moon, otvoril v roku 2012 environmentálny samit Rio +20 slovami: „vitajte v antropocéne“.

ktorá sa javí ako mnoho staršia. Ako uvádza P. Crutzen, napríklad už George L. de Buffon vo svojom diele *Les Époques de la Nature* (1778), rozdelil históriu Zeme do siedmich epoch, pričom posledná, a teda súčasná, je zameraná na silu človeka, ktorá by mala pomáhať prírode. Ďalej uvádza, že rastúci vplyv ľudstva na životné prostredie zaznamenal aj taliansky geológ Antonio Stoppani v práci *Corso di Geologia* (1873), kde hovoril o „novej telurickej sile“, ktorá môže byť porovnateľná s prirodzenými fyzikálnymi silami Zeme a navrhol používanie pojmu *antropozoická éra*. V neposlednom rade uvádza aj Teilharda de Chardina a Édouarda Le Roya, ktorý v 30. rokoch 20. storočia začali používať pojem *noosféra*. Uvedený pojem reprezentuje „svet myslenia“, ktorý sa vyznačuje rastom úroveň mozgovej sily človeka pri formovaní jeho vlastnej budúcnosti a prostredia. Tento pojem neskôr rozvíjal aj ruský vedec Vladimir Ivanovič Vernadskij (Crutzen 2002, online). V 50. rokoch 20. storočia americký ochranca prírody Fairfield Osborn vo svojej knihe *Our Plundered Planet* (1948) prirovnal človeka k „novej geologickej sile“ (Steffen 2011, 844). Všetky tieto snahy neskôr prispeli k vzniku pojmu *antropocén*. Je však potrebné dodať, že existujú štúdie, ktoré považujú, vzhľadom na súčasné poznatky, snahy o prepojenie predchádzajúcich myšlienkových tendencií s vývojom pojmu *antropocén* za chybné. V ich ponímaní je koncepcia *antropocénu* výsledkom až interdisciplinárneho výskumu, niekoľkých posledných desaťročí, klimatických cyklov Zeme a jej systémov.

Pojem antropocén a rovina prírodných, humanitných a spoločenských vied

Pojem *antropocén* sa stal predpokladom pre návrh vedeckého konceptu, ktorý nesie rovnomený názov a má označovať novú geologickú epochu v histórii planéty Zem. P. Crutzen a E. Stoermer vychádzajú z predpokladu, že environmentálny význam ľudských aktivít⁷ v súčasnosti je natoľko jednoznačný, že súčasnú epochu možno nazvať epochou *antropocénu* (Crutzen 2000). To znamená, že pôvod tejto epochy bude primárne prisdudzovaný ľudskej činnosti, pričom sa táto epocha bude vyznačovať predovšetkým nestabilnými klimatickými podmienkami. Problém spôsobuje skutočnosť, že doteraz bola stratigrafická topológia určená skúmaním výlučne prírodných javov, ktoré prebiehali počas miliónov rokov. *Antropocén* ako nová geologická epocha, je charakteristická tým, že ku geologickým procesom bol pridaný

aj ľudský faktor. Oproti ostatným epochám zmeny zapríčinené človekom sa nielenže udiali relatívne v krátkom časovom úseku, ale ešte stále prebiehajú. Aj preto v tejto oblasti je ešte stále otvorená diskusia o časovom vymedzení začiatku *antropocénu*, pričom názory vedcov sa v tejto otázke výrazne líšia.

Najstaršie vymedzenie *antropocénu* siaha do neolitckej revolúcie, najmladšie k prvému testu atómovej bomby (Trinity explosion), uskutočnenému 16. júla 1945 v Novom Mexiku. Nejednoznačnosť potvrdzuje napríklad tvrdenie P. Crutzena podľa, ktorého možno povedať, že *antropocén* sa začal už koncom osemdesiateho storočia. Toto tvrdenie podporujú analýzy vzduchu zachyteného v polárnom ľade, ktoré identifikovali začiatok nárastu koncentrácií CO₂ a metánu práve v tomto období (Crutzen 2002). J. Zalasiewicz ponúka tri varianty datovania vzniku časového obdobia antropocénu: 1. *skorý antropocén* alebo *paleoantropocén*⁸, 2. *začiatok priemyselnej revolúcie*⁹, 3. od polovice 20. storočia kedy došlo k tzv. *veľkému zrýchleniu*¹⁰ (Zalasiewicz 2015).

Každý z uvedených časových predpokladov má svoje opodstatnenie vzhľadom na jasné preukázanie ľudských aktivít, ktoré smerovali k zmene prírodného prostredia. Vzhľadom na to, že ide o určenie geofyzikálnych zmien, ktoré si vyžadujú jasnú merateľnosť na viacerých miestach Zeme, v roku 2019 The *Anthropocene Working Group* (AWG)¹¹ podporila označenie *antropocén* pre obdobie od polovice 20. storočia (Subramanian 2019).

Začlenenie *antropocénu* do geologického časového harmonogramu vyžaduje vzájomný konsenzus vedcov, ku ktorému zatiaľ geológovia nedospeli. V súvislosti s tým vzniká otázka či pojem *antropocén* bude vyjadrovať epo-

⁸ Zachytáva počiatkové udalosti siahajúce od veľkých megalauálnych vyhynutí až po udalosti spojené so začiatkom a šírením poľnohospodárstva. Ide o obdobie stredného holocénu, kedy sa dajú identifikovať výrazné zmeny a zásahy do krajiny spôsobené človekom (Zalasiewicz 2015).

⁹ Obdobie, v ktorom ľudská populácia presiahla miliardu a začal rozvoj spaľovania veľkého množstva uhlia. Zahŕňa v sebe časový úsek vzniku parných strojov a priemyslu, ktorý začal zvyšovať hladinu oxidu uhličitého v atmosfére, a ktorý pokračuje dodnes. Zväčšovanie tzv. „uhlíkovej stopy“ ľudstva je identifikovateľné už od konca 17. storočia (Zalasiewicz 2015). Táto možnosť bola preferovaná počas prvých opisov *antropocénu* Crutzenom a Stoermerom, ¹⁰ Obdobie sa vyznačuje rozsiahlou mierou populačného rastu, s čím súvisí aj výrazný nápor na využitie energetických zdrojov. Ďalej sa vyznačuje rastom výroby a zmenou biotopov. Ide o začiatok tzv. „oil economy“ (ropného priemyslu) a začiatok jadrového veku spolu s nástupom globalizácie, s rýchlym rastom a sofistikáciou technosféry. V tomto intervale došlo k najväčšiemu antropogénnemu nárastu oxidu uhličitého v atmosfére (Zalasiewicz 2015).

¹¹ Interdisciplinárna výskumná skupina založená v roku 2009. Je zameraná na vypracovanie a poskytnutie vedeckých dôkazov pre formálnu ratifikáciu *antropocénu*.

chu, vek, éru alebo obdobie.¹² Ako uvádza Autin, každá jednotka v časovej stupnici má svoju hodnotu. Éry sa delia na obdobia, ktoré sa delia na epochy a tie sa delia na veky (Autin 2012). Nejednoznačné a svojvoľné používanie pojmu antropocén v spojení s ľubovoľným časovým úsekom je pre geológov neprijateľné.¹³

V prípade, že nedôjde k schváleniu zo strany Medzinárodnej komisie pre stratigrafiu, je podľa Autina pravdepodobné, že sa pojem *antropocén* bude aj naďalej používať minimálne v kultúrnom zmysle. Z jeho pohľadu pôjde o označenie, ktorého úlohou bude upozorňovať na skutočnosť, že ľudstvo významne ovplyvňuje planetárne prostredie. Bude predstavovať holistický koncept a môže mať rôzne počiatkové časy na rôznych miestach sveta. Tieto počiatkové časy budú závisieť od rôznych vlastností alebo účinkov na životné prostredie. Pozornosť sa bude zameriavať na vrstvy antropogénneho pôvodu, ktoré sa budú považovať za tzv. „ložiská *antropocénu*“. V takomto zmysle môže byť *antropocén* považovaný za neformálnu jednotku geologického času, alebo môže byť odmietnutý (Autin 2012).

Podobne ako v prírodovednej oblasti sa v humanitných a spoločenských vedách pracuje s konceptom *antropocénu*, v ktorom je však pojem *antropocén* chápaný širšie, a tak umožňuje kriticky prehodnotiť mnohé doterajšie postoje, napríklad vo filozofickej antropológii, politickej filozofii či filozofii dejín. Koncept *antropocénu*, ako uvádza R. Stáhel, „vychádza z toho, že ľudské aktivity významne prispeli k tomu, že relatívne stabilná geologicko-klimatická epocha holocénu, ktorá umožnila vznik poľnohospodárstva, a tým aj civilizácie, sa preklopila do relatívne nestabilnej, a preto nepredvídateľnej epochy označovanej ako antropocén“ (Stáhel 2019a, 353). Nová optika pohľadu na človeka a na celé ľudstvo poskytuje priestor pre otvorenie otázok a hľadanie riešení v rámci ekologickej a environmentálnej krízy, environmentálnej udržateľnosti, environmentálnej zodpovednosti, environmentálnej (ne)spravodlivosti a mnoho ďalších.

Pochopiť dve významové roviny pojmu *antropocén* môžeme aj na prí-

¹² Vzhľadom na rýchle rozšírenie pojmu *antropocén* aj v iných oblastiach ako je geológia, stretávame sa rôznymi variantami „éra *antropocénu*“, „*antropocénne* obdobie“, „*antropocénna* epocha“, „*antropocénny* vek“.

¹³ Podľa Autina, ak by sme zvolili hodnotu zodpovedajúcu ére, potom by to znamenalo, že azoická éra, ktorá sa začala približne pred 66 miliónmi rokov zánikom neavianskych dinosaurov sa skončila. Ak by sme pod antropocénom rozumeli obdobie, tak by to znamenalo, že sa skončilo kvartérne obdobie, ktoré sa začalo približne pred 2,6 miliónmi rokov v čase veľkej glaciálnej interglaciálnej fluktuácie. Ak je to epocha, skončila sa epocha holocénu, interglaciálny (teplý) interval, ktorý sa začal pred 11 800 rokmi. Ak je to vek, potom je to aktuálny vek v období holocénu (Autin 2012).

klade vzťahu pojmov ako environmentálna a ekologická kríza. Oba pojmy sa často vnímajú rovnocenne a používajú sa ako synonymá. R. Stáhel upozorňuje na skutočnosť, že „pojem ekologickej krízy, je teda možné považovať primárne za pojem prírodovedný a pojem environmentálnej krízy je predovšetkým pojmom humanitných a spoločenských vied. Zároveň je však nutné podotknúť, že pojem environmentálnej krízy je programovo interdisciplinárny“ (Stáhel 2019b, 46). Ďalej uvádza, že „väčšina autorov však pojem ekologickej krízy používa v podstatne širšom význame, keď ním okrem ... biologických, chemických, hydrologických, geologických a klimatických procesov označuje aj procesy demografické, sociálne, ekonomické, politické i kultúrne“ (Stáhel 2019b, 45). Na uvedenom príklade je možné vidieť, že k jednej z mnohých úloh v humanitných a spoločenských vedách bude patriť aj jasné a zrozumiteľné vymedzenie a odkomunikovanie pojmu *antropocén*. V tomto zmysle môže potom pojem *antropocén* predstavovať predpoklad pre vytvorenie konzistentnej interdisciplinárnej komunikácie.

Záver

Príspevok sa snažil poukázať na skutočnosť, že v prírodných, ako aj v humanitných a spoločenských vedách, sa za priamu príčinu zmien v ekosystéme Zeme považuje človek, respektíve ľudstvo chápané ako globálna bio-geo-fyzikálna sila. Pojem *antropocén* predovšetkým v oblasti humanitných a spoločenských vied predstavuje príležitosť kriticky prehodnotiť pohľad na človeka a ľudstvo prostredníctvom prepojenia jeho oboch významových rovín. Nezávisle na tom či bude pojem *antropocén* uznaný ako formálna stratigrafická jednotka, predstavuje jeho myšlienka výzvu, ktorá by nás mala nasmerovať k uvažovaniu o dôsledkoch, ktoré vyplývajú z našej interakcie so životným prostredím a núti nás pristúpiť k udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov a environmentálnej zodpovednosti.

Literatúra

- AUTIN, W. J. et al. (2012): Is the Anthropocene an issue of stratigraphy or pop culture? *GSA Today*, 22 (7), 60 – 61. [online] [2020-10-07]. Dostupné na: <www.geosociety.org/gsatoday/archive/22/7/article/i1052-5173-22-7-60.htm>
- GRUTZEN, J. P. (2002): Geology of mankind. *NATURE*, 415 (23). [online]

- [2020-10-07]. Dostupné na: <[www.geo.utexas.edu/courses/387H/PAPERS/Crutzen 2002.pdf](http://www.geo.utexas.edu/courses/387H/PAPERS/Crutzen%202002.pdf)>
- CRUTZEN, J. P., STOERMER, F. E. (2000): The „Anthropocene“. *Global Change NewsLetter*, 41, 17 – 18. [online] [2020-10-07]. Dostupné na: <[www.igbp.net/download/ 18.316f18321323470177580001401/1376383088452/NL41.pdf](http://www.igbp.net/download/18.316f18321323470177580001401/1376383088452/NL41.pdf)>
- STEFFEN, W. a kol. (2011): The Anthropocene: conceptual and historical perspectives. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 369, 842 – 867. Dostupné na: <<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsta.2010.0327>>. [online] [2020-12-20].
- SUBRAMANIAN, M. (2019): *Anthropocene now: influential panel votes to recognize Earth's new epoch*. NATURE News. [online] [2020-10-20]. Dostupné na: <[www.nature.com/articles/ d41586-019-01641-5](http://www.nature.com/articles/d41586-019-01641-5)>.
- ŠTAHEL, R. (2019a): Lovelockov koncept udržateľného ústupu a jeho konzekvencie. *Filozofia*, 74 (5), 352 – 365. ISSN 2585-7061.
- ŠTAHEL, R. (2019b): *Pojem krízy v environmentálnom myslení*. 1. vydanie. Bratislava: IRIS.
- ZALASIEWICZ, J., WATERS, C. (2015): The Anthropocene. In: *Environmental Science. Oxford Research Encyclopedias*. [online] [2020-10-20]. Dostupné na: <[nora.nerc.ac.uk/id/eprint/ 513436](http://nora.nerc.ac.uk/id/eprint/513436)>

Bc. Katarína Podušelová

Katedra filozofie a dejín filozofie
 Filozofická fakulta
 Univerzita Komenského v Bratislave
 Šafárikovo nám. 6, 814 99 Bratislava
 SR
email: poduselova4@uniba.sk

ENVIRONMENTÁLNE MYSLENIE A MEDIALIZÁCIA ENVIRONMENTÁLNYCH PROBLÉMOV V KONTEXTE HINDUIZMU

ENVIRONMENTAL THINKING AND MEDIA PORTRAYAL OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN THE CONTEXT OF HINDUISM

Juraj Skačan

Abstract: *The alarming situation of environment and the increasingly evident climate change are forcing us – humans to think about ways to remedy the situation, or at least mitigate the negative effects of contiguous changes. It turns out that even world religions have to face the environmental challenges of present days. In the eyes of Westerners, it is the Eastern religions that are unconditionally favorable to the environment. They consider them to be religious forms that are more open to environmental thinking than Western religions. However, the multidimensionality of the phenomenon of religion complicates the effort to formulate a clear conclusion about the relationship between environmental thinking and religion in general. Awareness of the complexity of this issue is supported, among other things, by the media portrayal of some environmental topics reflected in the context of religion, respectively media portrayal of religious topics in connection with today's environmental issues. In this paper I focus on the analysis of the basic ideas of Hinduism and their compatibility with environmental thinking. At the same time, I present selected topics covered by media and describing a certain tension between some principles within the complex system of Indian thinking on the one hand and the environmental requirements of present days on the other hand. Many environmental problems, which are often portrayed in media, do not always correspond utterly with the generally accepted picture that we have of Eastern religious forms.*

Keywords: *environment, ideas of Hinduism, compatibility, religions*

Úvod

Ak sa zamyslíme nad environmentálnymi problémami v kontexte svetových náboženstiev, na prvý pohľad sa zdá, že environmentálnemu mysleniu a ekologicky prospešnému správaniu sú oveľa priaznivejšie naklonené pred-